

FLET PROSTY, SZKOLNYM INSTRUMENTEM MUZYCZNYM.

Niniejszy artykuł ma na celu zainteresowanie przyszłego nauczyciela wychowania muzycznego, instrumentem muzycznym, jakim jest flet prosty. Obecnie instrument ten staje się bardzo popularny w środowisku szkolnym. Świadczą o tym powstające, z roku na rok coraz liczniej, w szkołach podstawowych i średnich zespoły fletistów, które autor miał okazję słyszeć niejednokrotnie podczas dorocznych przeglądów szkolnych zespołów artystycznych w województwie bydgoskim. Dowodem na wzrastającą popularność fletu prostego są także liczne artykuły nauczycieli wychowania muzycznego, w których dzielą się swoimi doświadczeniami w zakresie prowadzenia nauki gry na tym instrumencie na lekcjach wychowania muzycznego. Czasopismo "Wychowanie Muzyczne w Szkole" nr 4/1967 podaje w komunikacie skierowanym do czytelników: Oczekiwana jest z NRD dostawa fletów prostych w ilości około 2.000 sztuk. Z pierwszej partii 350 sztuk zostało już rozprowadzonych wśród zespołów szkolnych i amatorskich".

O powszechnym zainteresowaniu fletem prostym, a także docenieniu jego walorów dydaktycznych w procesie wychowania estetycznego młodzieży, dowodzi fakt zorganizowania przez Centralny Ośrodek Pedagogiczny Szkolnictwa Artystycznego kursu nauki gry na fletach prostych dla czynnych nauczycieli^{1/}. Coraz częściej też pojawiają się artykuły w czasopiśmie "Wychowanie Muzyczne w Szkole" propagujące ten instrument. Zasłużonym propagatorem fletu prostego jest Józef Klukowski autor jedynej polskiej szkoły na ten instrument

a także autor wielu artykułów zachęcających nauczycieli do wprowadzania fletu prostego do procesu dydaktycznego na lekcjach wychowania muzycznego oraz w pracy pozalekcyjnej i pozaszkolnej z dziećmi i młodzieżą.

Aktualny program nauczania dla ośmioklasowej szkoły podstawowej bardzo zachęca nauczycieli wychowania muzycznego do czynnego muzykowania z dziećmi nie tylko na instrumentach perkusyjnych, ale także melodycznych takich jak flety, melodyki i dzwonki.

W uwagach o realizacji programu mówi się między innymi:

".... Wskazane jest również wykorzystanie umiejętności uczniów należących do zespołów gry na instrumentach. Uczniowie ci mogą wykonywać na instrumencie melodię opracowanej pieśni....".

A także w innym miejscu: ".... W klasach VII i VIII nauczyciel może się spotkać z trudnościami głosowymi chłopców ze względu na mutację..." Toteż nauczyciel, przestrzegając zasady obecności wszystkich uczniów na lekcji, nie powinien zmuszać chłopców do śpiewania, gdy im to sprawia trudność, a raczej zachęcić do uprawiania gry na instrumentach melodycznych...^{2/}. Flet prosty wydaje się być instrumentem najbardziej odpowiednim do spełnienia wymogów programowych w tym zakresie. Właśnie omówienie zalet i wad tego instrumentu będzie między innymi tematem niniejszego artykułu.

Historia instrumentu.

Flet prosty jest instrumentem dętym drewnianym. Jego rodowód wywodzi się bezpośrednio z ludowej fujarki. Obserwując prymitywne kultury różnych narodów, znajduje się ślady istnienia tego instrumentu. Dowodem tego mogą być różnego rodzaju piszczałki pasterskie wykonywane z kory wierzbowej lub trzciny. W Polsce znano ten instrument w XVIII wieku pod nazwą "fujara". W kulturze starożytnej Grecji

znany był instrument muzyczny zwany " fletnia Pana". Był to zespół drewnianych piszczałek różnej wielkości połączonych w jednym rzędzie. Instrument ten cieszył się szczególną popularnością w Europie w okresie Renesansu, a w Polsce był znany pod nazwą multanki. Obecnie instrument ten zachował się w ludowej muzyce krajów Bałkańskich, w Pirenejach, a także poza Europą w Azji, Afryce i Ameryce Południowej.

W późnym okresie średniowiecza /XIII-XIV w/, a zwłaszcza w Renesansie, flet prosty pojawia się w zespołach instrumentalnych wykonujących transkrypcje wokalne lub utwory instrumentalne o charakterze tanecznym. W okresie Renesansu i Baroku /XVI-XVIII w/ kompozytorzy piszą utwory specjalne dla tego instrumentu, powierzając mu wykonanie partii towarzyszących soliście wokalnemu. W tym czasie powstają także utwory kameralne, w których flet prosty odgrywa niepoślednią rolę. Dla przykładu można tu wymienić: sonaty na dwa flety i klawesyn W. Corbetta /1669-1748/, sonaty i koncerty na flet i basso continuo F. Haendla /1685-1759/, sonaty na flet, wiolonczelę i klawesyn F. M. Veracciniego /1690-1768/, a także sonaty na dwa flety altowe i klawesyn J. S. Bacha /1685-1750/. Należy zwrócić uwagę, że spośród licznej rodziny fletowej, kompozytorzy baroku szczególnie upodobali sobie flet altowy w stroju F. Świadczy o tym zachowana literatura muzyczna tego okresu. Flet altowy spełnia w niej często funkcję instrumentu solowego lub wchodzi w skład orkiestry, np. w niektórych utworach J. S. Bacha^{3/}.

Uprzywilejowana pozycja fletu altowego w twórczości kompozytorów barokowych była z pewnością spowodowana ciemną barwą, jaką ten instrument posiada, a zatem - zgodną z ówczesnym upodobaniem estetycznym. Wiadomo, że wówczas dźwięki wysokie, a więc posiadające jasną barwę, były uważane za nieestetyczne.

W XVIII wieku flet prosty zostaje wyparty z muzyki profesjonalnej przez nowy instrument, jakim był flet poprzeczny /flaute traversę/, który zdobywa w orkiestrze symfonicznej i w muzyce kameralnej poważne miejsce. Flet poprzeczny /jakościowo lepszy od fletu prostego/ posiada szerszą skalę dźwięków / $c^1 - c^4$ /, ma większą siłę brzmieniową, duże możliwości wirtuozowskie i ekspresyjne. Z tych względów flet poprzeczny bardziej odpowiadał kompozytorom XVIII i XIX wieku.

Flet prosty jako instrument mniej doskonały spada do roli instrumentu ludowego, jest też używany w tak zwanym "muzykowaniu domowym" w okresie romantyzmu.

Przebogata literatura muzyczna minionych epok posiada nieprzemijające wartości artystyczne. Świadczą o tym chociażby liczne zespoły muzyki dawnej, które powstają współcześnie pod wpływem intensywnych badań muzykologicznych poświęconych muzyce średniowiecznej, renesansowej i barokowej.

W Polsce propagowanie muzyki dawnej rozpoczął zespół "Cappella Bydgosiensis pro Musica Antiqua" założony w 1960 roku przez Stanisława Gałońskiego przy Państwowej Filharmonii Pomorskiej w Bydgoszczy.

Bardzo aktywnie działa zespół warszawski "Fistulatores et Tubicatores Varsovienses" pod kierownictwem Kazimierza Piwkowskiego. Odtwarza on muzykę instrumentalną i wykonuje transpozycje wokalne na instrumentach rekonstruowanych zgodnie z wymogami epoki. Prócz tego zespoły uprawiające muzykę okresów wcześniejszych działają w Krakowie i Wrocławiu.

Renesans fletu prostego rozpoczyna się w XX wieku, kiedy to wzmożony rozwój amatorskiego ruchu muzycznego spowodował konieczność wyboru przez pedagogów instrumentu przeznaczonego dla

powszechnego muzykowania. Taki instrument muzyczny musiał spełniać określone warunki: miał być prosty w nauczaniu, spełniać wymogi jakościowe /skala, intonacja, barwa/ i powinien być niezbyt drogi, dostępny dla każdego.

Takim warunkom odpowiadał właśnie flet prosty. Odtąd w wielu krajach europejskich pojawiają się flety proste w różnych odmianach i pod różnymi nazwami, jak Blochflöte /w Niemczech/, recorder /w Angli/, flaute dolce /we Włoszech/ i flute ábec /we Francji/.

Zainteresowanie umuzykalnieniem i wzmożona produkcja przemysłowa tego instrumentu, wpłynęła na rozszerzenie się grona miłośników fletu prostego, zarówno wśród profesjonalistów jak i amatorów. Obecnie producenci są zmuszeni do wytwarzania fletów prostych o możliwie najwyższych walorach jakościowych, które zaspokoiliłyby ambicje artystyczne licznych wykonawców. Tak więc obserwuje się popularyzację instrumentu przeznaczonego do powszechnego muzykowania amatorskiego z jednej strony - jako środka wychowania estetycznego w pracy dydaktyczno-wychowawczej, z drugiej zaś strony - jako instrumentu koncertującego, przeznaczonego dla solisty profesjonalnego.

Tradycje fletu prostego w Polsce są niewielkie. Rodzimy instrument jest doskonałą stylizacją fujarki beskidzkiej. Buduje tego typu instrumenty mistrz sztuki ludowej Jan Kawulak z Istebnej pod Koniakowem koło Cieszyna^{4/}. Z uwagi na to, że w Polsce nie ma produkcji przemysłowej fletów prostych, są one sprowadzane dla potrzeb rynku z NRD i Czechosłowacji.

Od lat obserwuje się w Polsce żywe zainteresowanie fletem prostym. Nauczyciele wychowania muzycznego wykorzystują ten instrument na zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych. Powstają zespoły

fletów prostych w domach kultury. Licea muzyczne a także niektóre państwowe wyższe szkoły muzyczne prowadzą naukę gry na tym instrumencie. Ponadto umiejętność gry na flecie prostym zdobywa każdy kandydat na nauczyciela wychowania muzycznego studiujący w wyższych szkołach pedagogicznych.

Wprowadzenie obowiązkowej nauki gry na flecie prostym w zakładach przygotowujących kadrę nauczycieli wychowania muzycznego napawa nadzieją, że za kilka lat instrument ten stanie się rzeczywiście w pełni popularny i pomoże nauczycielom, chociaż w pewnym stopniu, zbliżyć młodzież do muzyki wartościowej. Nauczyciele praktycy jeszcze nie dość mocno doceniają bezpośredni kontakt dziecka z utworem muzycznym poprzez muzykowanie na instrumencie. Taki kontakt rozwija wrażliwość dziecka i ułatwia percepcję tak trudnej sztuki, jaką jest muzyka.

Charakterystyka fletów prostych.

Spśród wielu odmian fujarek ludowych wybrano dla potrzeb muzyki artystycznej flet dzióbkowy, zwany również gwizdkowym. Flet dzióbkowy posiada czopowy ustnik, dzięki czemu istnieje w nim szpara głosowa, przez którą wprowadzane jest powietrze do dźwięczni, czyli środkowej części instrumentu, ta zaś kończy się wylotem zwanym kryzą. Dźwięcznia posiada kształt zwężający się ku dołowi. Na jej przedniej ścianie znajduje się siedem otworów /od góry: trzy dla lewej ręki i cztery dla ręki prawej/, na tylnej ścianie jest jeden otwór zwany oktawowym, który kryje się kciukiem lewej ręki. Otwór oktawowym służy do regulacji przedęcia oktawowego. Otwory umieszczone na przedniej ścianie instrumentu kryjemy bardzo dokładnie opuszkami palców. Odkrywając je kolejno od dołu otrzymu-

Jemy skalę diatoniczną. Chcąc uzyskać dźwięki chromatyczne musimy zastosować chwyt bardziej skomplikowane - tak zwane "widełkowe".

Ustnik gwizdkowy, który stanowi najbardziej charakterystyczną cechę fletu prostego, ułatwia grającemu osiągnięcie poprawnej emisji dźwięku. Natomiast ogranicza możliwości gry w zakresie stosowania zmian dynamicznych. Silniejsze zadęcie powoduje podwyższenie dźwięku, zaś słabsze, jego obniżenie. Grający musi więc ciągle kontrolować intonację dźwięku własnym słuchem. Wynika z tego wskazówka metodyczna następującej treści: kwalifikując dzieci do gry na flecie prostym trzeba wybierać takie jednostki, które posiadają doskonały słuch wysokościowy. Posiadanie bardzo dobrego słuchu wysokościowego, a także harmonicznego i rytmicznego, staje się nieodzowne u grających podczas zespołowego muzykowania, zwłaszcza gdy weźmiemy pod uwagę fakt, że instrumenty udostępnione przez nasz handel nie reprezentują najwyższej jakości. Często niedomogi intonacyjne instrumentu trzeba uzupełnić umiejętnym zadęciem.

Prawidłowe zadęcie jest podstawą poprawnej gry na flecie prostym. Proces ten, szczegółowo opisuje J. Klukowski w poradniku metodycznym "Flety proste"^{5/}. Najogólniejsze zasady techniki zadęcia, o których należy stale pamiętać, są następujące:

1. Opieramy ustnik fletu o dolną wargę, a górną nakrywamy szparę głosową.
2. Flet tak trzymamy, aby jego położenie w stosunku do korpusu ciała było ukośne i wynosiło około 45 stopni.
3. Mięśnie wargi układamy w takim położeniu jak przy wymowie samogłoski "u".
4. Pamiętamy, co jest bardzo ważne, o prawidłowym położeniu języka, który pełni podczas gry funkcję zaworu zamykającego i otwierającego dopływ powietrza do instrumentu. Jego poło-

żenie przed wydobyciem dźwięku powinno być takie, jak przy wymówieniu sylaby "tu". Wypowiedzenie tej sylaby do szpary głosowej powoduje otwarcie dopływu powietrza do instrumentu i wydobyć dźwięku.

5. Strumień powietrza wprowadzony do instrumentu powinien mieć stale to samo natężenie po to, aby dźwięk zachował czystość intonacyjną czyli stałą wysokość.

Artykulacja dźwięku na flecie prostym jest bardzo urozmaicona. W zależności od ułożenia mięśni warg i języka, można stosować grę legato, non legato, portamento, staccato i podwójne staccato. Wszystkie te rodzaje artykulacji można osiągnąć swobodnie na fletach małych, posiadających wyższe rejestry dźwiękowe /sopran i alt/ natomiast na fletach o większych rozmiarach /tenor, bas/, osiągnięcie urozmaiconej artykulacji jest bardziej ograniczone, toteż do nauki gry na flecie prostym należy używać fletu sopranowego.

Używane dzisiaj flety proste dzielą się /podobnie jak głosy w chórze mieszanym/ na sopranowe, altowe, tenorowe i basowe. Flet sopranowy posiada długość około 33 cm, składa się z dwóch części /główki i korpusu/, jego skala obejmuje dźwięki od c^1 - c^3 / d^3 /. W rejestrze górnym /od g^2 wzwyż/ dźwięki są bardzo głośne, przenikliwe i wymagają silnego zadęcia. Dźwięki w dolnym rejestrze /od e^1 w dół/ są ciche, delikatne i wymagają lekkiego zadęcia oraz bardzo dokładnego krycia otworów opuszkami palców.

Flet altowy posiada długość 40 cm, składa się z trzech części /główki, korpusu i stopki/, jego skala obejmuje dźwięki od f - f^2 / g^2 /. Instrument ten posiada bardzo miękki ton i ciemną barwę. Brzmi doskonale jako instrument solowy /zwłaszcza w partiach kantylenowych z towarzyszeniem gitary, klawesynu lub fortepianu.

Flet tenorowy posiada długość około 60 cm, składa się z

trzech części, podobnie jak flet altowy. Ostatni otwór palcowy przykrywa się za pomocą klapki. Skala tego instrumentu obejmuje dźwięki od $c^1 - c^2/d^2/$. Flet tenorowy doskonale brzmi w duecie z fletem sopranowym.

Flet basowy posiada długość około 90 cm, składa się z trzech części, podobnie jak flet altowy i tenorowy, ale różni się wyglądem od pozostałych instrumentów, z uwagi na duże rozstawienie otworów palcowych. Zastosowano tutaj klapki i dźwignie ułatwiające krycie otworów. Ponadto do tylnej ścianki główki wkłada się rurkę w kształcie litery "S", która doprowadza powietrze do ustnika. Rurka ta zakończona jest nasadką kauczukową lub drewnianą. Skala fletu basowego obejmuje dźwięki od $F-f^1/g^1/$. Dźwięki w rejestrze górnym i niskim są trudne do zagrania, dlatego w pierwszym etapie muzykowania należy ich unikać.

Odrębny problem w użytkowaniu fletów prostych stanowi ich zróżnicowany strój:

- flet sopranowy posiada strój "c" i nie jest instrumentem transponującym,
- flet altowy posiada strój "f" i transponuje o kwintę w dół,
- flet tenorowy posiada strój "c" i transponuje o oktawę w dół,
- flet basowy posiada strój "f" i transponuje o kwintę plus oktawę w dół.

Dla wszystkich rodzajów fletów zapisuje się tekst nutowy w kluczu "g", w związku z powyższym stosując jednakową aplikaturę dla wszystkich gatunków instrumentów, trzeba /przy muzykowaniu zespołowym/ zapisywać partie dla fletu altowego i basowego o kwintę wyżej. Przykładowo, jeżeli partia fletu sopranowego i tenorowego jest zapisana w tonacji C-dur, to partię dla fletu altowego i basowego

należy napisać w tonacji G-dur. Stosowanie jednakowej aplikatury na wszystkich rodzajach fletu prostego jest bardzo praktyczne, gdyż grający może bez przeszkód zmieniać rodzaj instrumentu, a to jest niewątpliwie przydatne w pracy z zespołami amatorskimi.

Wykorzystanie fletów prostych na lekcjach wychowania muzycznego.

Każdy nauczyciel wychowania muzycznego organizując klaso-
pracownię dla swego przedmiotu, powinien gromadzić w niej jak naj-
więcej pomocy naukowych / w tym również instrumentów muzycznych/
tak bardzo potrzebnych do ilustracji trudnych pojęć i zjawisk mu-
zycznych. Największe zainteresowanie młodzieży w procesie dydak-
tycznym wywołuje pokaz. Dlatego też posiadanie różnorodnych ins-
trumentów w pracowni wychowania muzycznego stanowi wielką pomoc dla
nauczycieli w uatrakcyjnieniu procesu lekcyjnego. Flety proste po-
siadają stosunkowo niską cenę nabywczą i dlatego zaopatrzenie się
w te instrumenty nie powinno nastroczać nauczycielowi żadnych
problemtów.

Posiadanie natomiast zestawu fletów prostych umożliwi nau-
czycielowi upogładowienie wielu zagadnień programowych, nie mó-
wiąc już o możliwościach założenia zespołu fletowego w szkole. Przy
pomocy fletu prostego nauczyciel może w procesie dydaktycznym u-
pogładowić dzieciom następujące pojęcia muzyczne:

- wysokość i czas trwania dźwięku,
- techniki gry na instrumentach dętych /legato, non legato,
portamento, staccato/,
- skalę głosów ludzkich przez analogię ze skalami fletu sopra-
nowego, altowego, tenorowego i basowego,
- barwę instrumentu /jasna-flet sopranowy, matowa -flet altowy
i tenorowy, ciemna - flet basowy/,

- pojęcie rejestru /wysoki, średni, niski/,
- elementy formy muzycznej /motyw, frazę, okres, poprzednik i następnik/,
- pojęcie z zakresu muzyki operowej i kameralnej /solo, duet, trio, kwartet itd./.

Już tylko te wybrane przykłady świadczą o tym, jak ważną pomocą naukową może stać się flet prosty w ręku nauczyciela pełnego inwencji twórczej w procesie lekcyjnym.

Zainteresowanie fletem prostym może wywołać u dzieci i młodzieży chęć muzykowania na tym instrumencie. Wielu nauczycieli prowadzi już od szeregu lat zespołową naukę gry na fletach w warunkach lekcyjnych. Do opanowania podstawowych umiejętności gry na tym instrumencie nadaje się flet sopranowy z uwagi na jego wielkość i przystępną cenę /co nie jest bez znaczenia/.

Nauczenie całego zespołu klasowego gry na flecie prostym, chociażby w minimalnym zakresie, daje nauczycielowi wiele nowych możliwości, uatrakcyjniania i upogładowienia procesu lekcyjnego, a przede wszystkim zajęć pozalekcyjnych.

Wspólne muzykowanie rozwija u dzieci słuch muzyczny, poczucie rytmu, harmonii i powoduje, że czytanie pisma nutowego przestaje być dla nich trudnością nie do pokonania. Zespołowa nauka gry zmusza dzieci do koncentracji przez dłuższy okres czasu, a także uczy podporządkowania się kolektywowi jaki stanowi grająca grupa. Dążność do osiągnięcia wspólnego celu jakim jest poprawne wykonanie piosenki /a nawet jednego dźwięku/, bywa tak wielka, że zmusza dzieci do całkowitej uwagi i rezygnacji z celów osobistych, na rzecz grupy. Wreszcie, nauka gry na instrumencie uczy dzieci intensywnego myślenia. Procesy myślowe, jakie musi wykonać dziecko grające z nut, są bardzo skomplikowane. Wymienić można tu takie

czynności umysłowe i mechaniczne wykonywane przez grającego na instrumencie muzycznym, jak:

- odczytanie nuty,
- skojarzenie odczytanej nuty z kryciem otworów palcowych,
- zadęcie / wydobywanie dźwięku/,
- kontrola słuchowa wykonanego dźwięku pod względem intonacji i barwy,
- podczas trwania pierwszego dźwięku umysł grającego śledzi już następną nutę itd.

Wymienione wyżej czynności kształcą w umyśle dziecka takie procesy jak; spostrzegawczość, umiejętność kojarzenia, szybką reakcję, zdolność przeprowadzenia analizy i syntezy. Należy podkreślić, że czynności te muszą przebiegać w umyśle grającego bardzo sprawnie i w określonym czasie.

Wyżej wymienione dodatkowo cechy zespołowego nauczania gry na instrumencie muzycznym są bardzo ważne dla ogólnego rozwoju dziecka i dlatego nie należy omijać żadnej okazji do ich rozwijania. Nauczanie dzieci gry na flecie prostym pozwoli nauczycielowi wychowania muzycznego osiągnąć dodatkowe efekty dydaktyczne.

W trakcie zajęć lekcyjnych nauczyciel powinien:

- zastosować flet prosty do nauki łatwych piosenek ludowych i dziecięcych, barwa tego instrumentu doskonale łączy się ze śpiewem,
- realizować partytury instrumentalne, na które złożą się oprócz fletów prostych różne instrumenty perkusyjne,
- ukazać praktycznie funkcję instrumentu solowego w zespole o różnym składzie instrumentalnym,
- praktycznie zapoznać dzieci z niektórymi formami muzycznymi

jak: kanon, fuga, rondo i wariacja,

- wykazać różnice konstrukcyjne między stylem polifonicznym i homofonicznym,
- ukazać i praktycznie realizować cały szereg muzycznych środków artystycznych jak: tryl, mordent, obiegnik, przednutkę, progresję, modulację, tryb durowy i molowy.

Tak wykorzystany w procesie lekcyjnym instrument muzyczny, może bardzo wzbogacić umiejętności dziecka i jego wiedzę o muzyce. Wiedza ta stanie się bazą, do której można się odwoływać na zajęciach słuchania muzyki, podczas analizowania rozbudowanych utworów instrumentalnych jak; uwertura, sonata, symfonia, koncert czy poemat symfoniczny.

Wiadomości zdobyte w nauczaniu gry na flecie prostym z pewnością w znacznym stopniu ułatwią dzieciom /młodzieży/ zrozumienie utworów symfonicznych, a także ich percepcję estetyczną.

Flety proste w muzykowaniu zespołowym.

Istnieje ogólne przekonanie, że flety proste grają fałszywie, że ich czystość intonacyjna pozostawia wiele do życzenia. Istotnie brzmienie tych instrumentów w zespołowym muzykowaniu pozostawia u słuchacza uczucie niedosytu w tym zakresie. Nie należy jednak oceniać brzmienie fletów prostych w kategoriach estetycznych systemu dur-moll. Trzeba pamiętać, że jest to instrument prymitywny, wywodzący swój rodowód od instrumentu ludowego. Dlatego też nie każdy gatunek muzyki można na nim wykonać.

Surowe brzmienie tego instrumentu stanowi jego urok i właśnie muzyka ludowa i dawna, z okresu średniowiecza i renesansu, będzie najkorzystniej brzmiała w zespołowym muzykowaniu na tych instrumentach. Próby adaptacji fletu prostego do muzyki pisanej

w systemie durowo-molowym ograniczają się w głównej mierze do wykorzystania tego instrumentu w utworach kameralnych. Obserwujemy to zjawisko u kompozytorów muzyki barokowej i klasycznej. Tworzyli oni dla zespołowego muzykowania takie formy muzyczne jak; sonaty, koncerty, suity i wariacje na jeden lub dwa flety proste z towarzyszeniem klawesynu i wiolenczeli /besse continuo/. Odtworzenie przykładów z tej literatury muzycznej wymaga od grających dojrzałości muzycznej, dużych umiejętności technicznych i wysokiej jakości instrumentów.

W XX wieku fletem prostym również zainteresowali się tacy kompozytorzy jak: Zoltán Kodály, Bela Bartok i Carl Orff. Byli oni nie tylko wielkimi miłośnikami muzyki ludowej, ale wybitnymi twórcami nowych metod w zakresie wychowania muzycznego dzieci. W swoich wywodach kładli główny nacisk na aktywne uprawianie muzyki przez śpiew i grę na łatwych technicznie instrumentach. Zarówno w systemie C. Orffa, jak i w systemie węgierskim, flety proste zajmują poczesne miejsce, toteż w dorobku twórczym tych kompozytorów znaleźć można szereg utworów przeznaczonych na zespoły fletów prostych^{6/}. Widzimy więc, że muzykowanie zespołowe na fletach prostych posiada bardzo bogatą tradycję. Również i współcześnie w wielu krajach europejskich, nauka gry na flecie prostym jest powszechnie stosowana w systemach wychowania muzycznego dzieci i młodzieży^{7/}. W Polsce instrument ten zdobywa sobie dopiero właściwą pozycję, ale jego popularność rośnie z każdym rokiem. Do upowszechniania muzykowania na flecie prostym przyczyniają się głównie powstające w szkołach i placówkach kulturalnych zespoły tego typu¹.

Wykorzystanie fletu prostego w muzykowaniu zespołowym może przebiegać w różnych formach:

1. Barwa fletu doskonale łączy się z muzyką wokalną. W trzygłosowym chórze dziecięcym, trio fletowe /sopran, alt, tenor/, może wzmacniać poszczególne głosy. Grających nie powinno być więcej jak trzy osoby, z uwagi na uzyskanie pełnej czystości intonacyjnej. Wykorzystanie fletów prostych, zwłaszcza w początkującym chórze dziecięcym, ułatwia nauczycielowi pracę, bowiem flety prowadzące partie poszczególnych głosów ułatwiają im śpiew, tak pod względem melodycznym jak i rytmicznym. Partie zespołu fletowego mogą być także specjalnie opracowane w ten sposób, aby nie tylko wzmacniały chór, ale uzupełniały i wzbogacały harmonię wykonywanego utworu;
2. Dobre efekty brzmieniowe daje także łączenie fletów prostych z instrumentami smyczkowymi np. Duet fletowy z akompaniamentem dwójga skrzypiec i wiolenczeli. Taki układ szczególnie nadaje się do odtworzenia muzyki barokowej i klasycznej;
3. Typowe zespoły fletów prostych mogą mieć wiele wariantów. Oto najczęściej spotykane układy zespołów fletowych;

duety: 2 sopran-sopran i alt,
 2 alty - alt i tenor,
 sopran i tenor
 flet basowy rzadko stosowany,

trio: sopran I, II i alt,
 sopran, alt I i II,
 sopran, alt, tenor,
 alt I, II i tenor
 alt, tenor i bas,

kwartety: sopran, alt, tenor i bas,
 sopran I, II, alt i tenor,

sopran, alt I i II i tenor,

sopran, alt i tenor I i II.

Dzieląc poszczególne głosy można rozbudować klasyczny kwartet wzbogacając jego harmoniczne brzmienie, na przykład zespół liczący osiem osób /podwójny kwartet/, można podzielić na głosy następujące: sopran /2 flety/, alt I /2 flety/, alt II /1 flet/, tenor /1 flet/ i bas /2 flety/.

Zespoły brzmią jednak najlepiej pod względem intonacyjnym wtedy, gdy każdy głos jest wykonywany przez jeden instrument.

Najtrudniejszy problem dla prowadzącego zespół fletowy stanowi sprawa stroju instrumentów. Nad czystością intonacyjną zespołu trzeba stale pracować. W tym przypadku pracę kierownika zespołu fletowego można porównać do pracy dyrygenta chóru. Każda próba zespołu powinna rozpoczynać się od ćwiczeń wyrównujących intonację.

W tych staraniach postępujemy następująco:

- rozgrzewamy instrumenty grając wprawki techniczne, gamy i pasaże,
- ustalamy, który instrument stroi najniżej,
- wszystkie pozostałe flety przyrównujemy do niego obniżając ich intonację /strój fletu możemy obniżyć, jak już wyżej wspomniiano, wydłużając dźwięcznię przez wysunięcie główki lub stopki/.

Sprawdzamy czy zestrojenie zespołu jest poprawne wykonując krótki utwór chorałowy i jednocześnie kontrolując współbrzmienia w poszczególnych akordach. Można też wykonać triadę muzyczną /TSDT/ albo szereg innych ćwiczeń harmonicznch rozpisanych na zespół tak, aby współbrzmienia akordowe przyjmowały różne pozycje i układy / skupione i rozległe/.

Tak przygotowany zespół fletowy może przystąpić do wykonania

utworu muzycznego. Z tym momentem zaczyna się jednak nowy problem, który niewątpliwie hamuje rozwój zespołów fletowych w kraju. Istniejące zespoły fletów prostych nie bardzo mają co grać, zwłaszcza te początkujące. Polskie Wydawnictwo Muzyczne, jak dotąd, nie zaoferowało ruchowi amatorskiemu żadnych materiałów nutowych /poza szkołą na flety proste J. Klukowskiego/ z muzyką polską na zespół fletów prostych. W nielicznych ilościach sprowadza się do nas wydawnictwa niemieckie, czeskie i węgierskie, ale i te można zakupić jedynie w dużych ośrodkach /Warszawa, Kraków/, poza tym wydawnictwa zagraniczne zawierają na ogół utwory o dużym stopniu trudności. Bardzo dotkliwie odczuwa się brak opracowań na flety proste dawnej muzyki polskiej a także łatwych utworów z literatury dziecięcej i ludowej.

W tej sytuacji kierownicy zespołów fletowych aktualnie mogą liczyć tylko na samych siebie, na własną inwencję twórczą, która będzie się wyrażała w umiejętnych opracowaniach i w adaptacjach utworów z literatury fortepianowej, kwartetów smyczkowych, kwartetów instrumentów dętych itp. Należy jednak mieć nadzieję, że taka sytuacja rychło ulegnie zmianie i zapotrzebowanie społeczne na typowe opracowania na flety proste zostanie zaspokojone.

P r z y p i s y.

1. J.Klukowski: Kurs nauki gry na fletach prostych./W:/ "Wychowanie Muzyczne w szkole" nr 2, 1971.
2. Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej; P Z W S, Warszawa 1963, s.s. 595, 597.
3. J.S.Bach: Triosonate B-dur für 2 Alt - Blockflöten Cembale, Edition Peters nr 4563.

4. J. Klukowski: Zespół fletów prostych, /W:/ "Śpiew w szkole" nr 2, 1965.
5. J. Klukowski: Flety proste, CPARA. Warszawa 1968.
6. B. Bartók: Furulyamuzsika, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1961 /zeszyt I, II i III/; Z. Kodály: Furulyamuzsika, Editio Musica, Budapest 1961 /zeszyt I, II i III/; Bartók - Kodály: Magyar népdalok és táncok, Editio Musica. Budapest 1972 /zeszyt I i II/
7. H. Pogorzelski: Omówienie systemu Orff.-Kodály'a. /W:/ "Wychowanie Muzyczne w szkole" nr 3, 1974. S. Krystiewa: Powszechne wychowanie muzyczne młodzieży w Bułgarii. /W:/ "Wychowanie Muzyczne w szkole" nr 5, 1974; J. Klukowski: System szwajcarski nauczania gry na fletach prostych. /W:/ "Flety proste" CPARA, s.94.